Přehled základních ruských gramatických jevů

Renata Adamcová

Klett

© Mgr. Renata Adamcová
© Klett nakladatelství, s. r. o., Praha 2016

Klett nakladatelství s. r. o.
Průmyslová 11, 102 00 Praha 10
info@klett.cz, www.klett.cz

Jazyková revize: Anatoly Orlov
Odpovědná redaktorka: Mgr. Radmila Vyskočilová
Layout a sazba: Reklamare, s.r.o., Soběslavská 66, 130 00 Praha 3
Vytiskl: TNM Print, s. r. o., Nové Město 14, 503 51 Chlumec nad Cidlinou

1. vydání
ISBN 978-80-7397-247-9
R443

Přehled základních ruských gramatických jevů 3

Renata Adamcová

Milí přátelé,

máte před sebou poslední část příručky základních ruských gramatických jevů, která vám ukáže a pokusí se co nejjednodušeji vysvětlit složitější struktury ruské gramatiky.

Opět vám přeji hodně úspěchů ve studiu.

Autorka

Klett

OBSAH

1. SLOVESA ..... strana 5
1.1 Zvláštnosti časování některých sloves
1.2 Slovesa v infinitivu na –овать / –ировать
1.3 Vyjádření typu musí být / nesmí být (vyjádření nutnosti) v kombinaci s přídavným jménem
1.4 Další slovesa se změnou kmenové souhlásky v 1. os. j. č.
1.5 Sloveso дава́ть
1.6 Podmiňovací způsob sloves
1.7 Infinitivní věty

2. PODSTATNÁ JMÉNA ..... strana 8
2.1 Některé zvláštnosti skloňování podstatných jmen mužského rodu
2.2 Některé zvláštnosti skloňování podstatných jmen ženského rodu
2.3 Skloňování typu тетра́дь
2.4 Skloňování typu а́рмия
2.5 Nesklonná podstatná jména
2.6 Záporný genitiv

3. PŘÍDAVNÁ JMÉNA ..... strana 10
3.1 Komparativ (II. stupeň) a superlativ (III. stupeň) přídavných jmen
3.2 Komparativ přídavných jmen se změnou kmenové souhlásky
3.3 Srovnání se spojkou чем

4. ČÍSLOVKY ŘADOVÉ ..... strana 12

5. ZÁJMENA ..... strana 13
5.1 Zájmeno весь
5.2 Zájmena přivlastňovací его / её / их
5.3 Vztažná zájmena кото́рый / кото́рая / кото́рое / кото́рые
5.4 Neurčitá zájmena a zájmenná příslovce s částicí –нибудь
5.5 Neurčitá zájmena a zájmenná příslovce s částicí –то

6. SPOJKA ЧТО́БЫ ..... strana 14

© Klett nakladatelství, s. r. o.

SLOVESA

1.1 Zvláštnosti časování některých sloves

Některá slovesa mají v přítomném čase zvláštní tvary, které se musíme naučit. Často jde o slovesa se **změnou kmenové souhlásky. Příklady** takových sloves najdeme v tabulce:

хоте́ть	**мочь**	**иска́ть**
я хочу́	я могу́	я ищу́
ты хо́чешь	ты мо́жешь	ты и́щешь
он хо́чет	он мо́жет	он и́щет
мы хоти́м	мы мо́жем	мы и́щем
вы хоти́те	вы мо́жете	вы и́щете
они́ хотя́т	они́ мо́гут	они́ и́щут

Minulý čas těchto sloves:

- **хоте́ть:** хоте́л – хоте́ла – хоте́ло – хоте́ли
- **мочь:** мог – могла́ – могло́ – могли́
- **иска́ть**: иска́л – иска́ла – иска́ло – иска́ли

Rozkazovací způsob:

- **хоте́ть:** netvoříme!
- **мочь:** netvoříme!
- **иска́ть:** ищи́ / ищи́те!

1.2 Slovesa v infinitivu na –овать / –ировать

Slovesa v infinitivu na **–овать / –ировать** patří do skupiny sloves cizího původu.
K této skupině sloves patří **například** tato slovesa: испо́льзовать, организова́ть, уча́ствовать, сортирова́ть, приватизи́ровать, критикова́ть apod.

Příklady časování sloves na –овать:

испо́льзовать	**организова́ть**	**сортирова́ть**
я испо́льзую	я организу́ю	я сортиру́ю
ты испо́льзуешь	ты организу́ешь	ты сортиру́ешь
он испо́льзует	он организу́ет	он сортиру́ет
мы испо́льзуем	мы организу́ем	мы сортиру́ем
вы испо́льзуете	вы организу́ете	вы сортиру́ете
они́ испо́льзуют	они́ организу́ют	они́ сортиру́ют

Pozn. U slovesa **сортирова́ть** je přízvuk na konci slova!

1.3 Vyjádření typu musí být / nesmí být (vyjádření nutnosti) v kombinaci s přídavným jménem

Pro toto vyjádření ruština používá následující konstrukce:

pro vyjádření kladné

- он до́лжен быть
- она́ должна́ быть + 7. p. přídavného jména
- оно́ должно́ быть
- они́ должны́ быть

pro vyjádření záporné

- он не до́лжен быть
- она́ не должна́ быть
- оно́ не должно́ быть + 7. p. přídavného jména
- они́ не должны́ быть

Příklady:

Он до́лжен быть че́стным. Прода́вец должен быть ве́жливым с покупа́телями. Они́ должны́ быть стро́йными.

1.4 Další slovesa se změnou kmenové souhlásky v 1. os. j. č.

- **эконо́мить** – я эконо́**мл**ю
- **гото́вить** – я гото́**вл**ю

V dalších osobách jednotného i množného čísla změna kmenové souhlásky neprobíhá:

- ты эконо́мишь, ..., они́ эконо́мят
- ты гото́вишь, ..., они́ гото́вят

1.5 Sloveso дава́ть

я даю́	мы даём
ты даёшь	вы даёте
он даёт	они́ даю́т

- **minulý čas:** дава́л – дава́ла – дава́ло – дава́ли
- **rozkazovací způsob:** дава́й / дава́йте!

Jako sloveso **дава́ть** se skloňují i jiná podstatná jména např. продава́ть, преподава́ть.

© Klett nakladatelství, s. r. o.

1.6 Podmiňovací způsob sloves

Podmiňovací způsob ruských sloves tvoříme pomocí minulého času a částice **–бы**. Tato konstrukce se využívá především v podmínkových větách.

Schéma:

osoba	min. čas	částice	překlad
я	написáл	бы	napsal/a bych
он/онá	пришёл/пришлá	бы	přišel/přišla by
мы	говорúли	бы	mluvili bychom

1.7 Infinitivní věty

Věty infinitivní se v ruštině vyskytují v různých situacích. Jednou z frekventovaných situací je infinitiv v otázce, kdy konstrukce věty odpovídá českému „mám (něco udělat)".

tázací výraz	3. p.	infinitiv	?

Příklady:

- Кому́ мне позвони́ть? Komu mám zavolat?
- Что мне наде́ть? Co si mám obléct?
- Что мне сказа́ть? Co mám říct?
- О чём нам написа́ть? O čem máme napsat?

© Klett nakladatelství, s. r. o.

2. PODSTATNÁ JMÉNA

2.1 Některé zvláštnosti skloňování podstatných jmen mužského rodu

1. Podstatná jména mužského rodu s kmenem na **–ж, –ч, –ш, –щ** (např. но**ж**, мя**ч**, каранда́**ш**,...) mají v **7. p. j. č.** koncovku **–ем/–о́м**. Koncovka závisí na pozici přízvuku ve slově.

Příklad:

каранда́ш	карандаш**о́м**
мяч	мяч**о́м**
врач	врач**о́м**
муж	му́ж**ем**
пляж	пля́ж**ем**

2. Podstatná jména mužského rodu s kmenem na **–ц** (např. огуре́ц, иностра́нец, певе́ц) mají v **7. p. j. č.** koncovku **–ем/–о́м**. Koncovka opět závisí na pozici přízvuku ve slově.

Příklad:

огуре́ц	огурц**о́м**
иностра́нец	иностра́нц**ем**
певе́ц	певц**о́м**
не́мец	не́мц**ем**
па́лец	па́льц**ем**

3. Podstatná jména mužského rodu s kmenem na **–ж, –ч, –ш, –щ** mají ve **2. p. mn. č.** koncovku **–е́й**.
Příklad: мя**ч** – мяч**е́й**, каранда́**ш** – карандаш**е́й**, вра**ч** – врач**е́й** apod.

4. Podstatná jména mužského rodu s kmenem na **–ц** mají ve **2. p. mn. č.** koncovku **–о́в/–ев**. Koncovka závisí na pozici přízvuku ve slově.

Příklad:

огуре́ц	огурц**о́в**
иностра́нец	иностра́нц**ев**
певе́ц	певц**о́в**
не́мец	не́мц**ев**
па́лец	па́льц**ев**

© Klett nakladatelství, s. r. o.

2.2 Některé zvláštnosti skloňování podstatných jmen ženského rodu

Podstatná jména ženského rodu s kmenem na **–ц** (např. учи́тельница, больни́ца, гости́ница) mají v **7. p. j. č.** koncovku **–о́й/–е́й**. Koncovka závisí na pozici přízvuku ve slově.

Příklad:

учи́тельница	учи́тельниц**ей**
больни́ца	больни́ц**ей**
гостни́ница	гостни́ниц**ей**
певи́ца	певи́ц**ей**
овца́	овц**о́й**

2.3 Skloňování typu ТЕТРА́ДЬ

Podle typu **тетра́дь** skloňují se podstatná jména ženského rodu zakončená v 1. p. j. č. **měkkou souhláskou (souhláska + měkký znak)**. Je nutné odlišit podstatná jména tohoto typu od podstatných jmen mužského rodu měkkého zakončení, které mají v 1. p. j. č. stejnou koncovku **(souhláska + měkký znak)**.
Příklady: ло́ша**дь** (kůň), пло́ща**дь** (náměstí), Сиби́**рь** (Sibiř), час**ть** (část), ве**щь** (věc), промы́шленнос**ть** (průmysl), но**чь** (noc), по́дпи**сь** (podpis) apod.

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	тетра́**дь**	тетра́д**и**
2.	тетра́д**и**	тетра́д**ей**
3.	тетра́д**и**	тетра́д**ям**
4.	тетра́**дь**	тетра́д**и**
6.	тетра́д**и**	тетра́д**ях**
7.	тетра́д**ью**	тетра́д**ями**

2.4 Skloňování typu А́РМИЯ

Podle typu **а́рмия** se skloňují životná i neživotná podstatná jména ženského rodu zakončená v 1. p. j. č. na **–ия**.
Příklady: фотогра́фи**я**, биоло́ги**я**, хи́ми**я**, Герма́ни**я**, гимна́зи**я** apod.

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	а́рми**я**	а́рми**и**
2.	а́рми**и**	а́рми**й**
3.	а́рми**и**	а́рми**ям**
4.	а́рми**ю**	а́рми**и**
6.	а́рми**и**	а́рми**ях**
7.	а́рми**ей**	а́рми**ями**

2.5 Nesklonná podstatná jména

Mezi ruská nesklonná podstatná jména patří (základní informace):

- slova cizího původu: кино́, како́о, пальто́, метро́, кафе́, меню́, е́вро apod.
- jména, příjmení a názvy měst s koncovkou **–о**: Ма́рио, Лу́тченко, Брно, Кла́дно apod.

2.6 Záporový genitiv

Pro vyjádření typu **„nemám"** v ruštině používáme konstrukci tzv. záporového genitivu (konstrukci s 2. pádem), který vypadá takto:

У кого́ (3. р.)	**нет**	**чего́ (2. р.)**
У него́	нет	друзе́й.
У меня́	нет	словаря́.
У тебя́	нет	вре́мени.

3. PŘÍDAVNÁ JMÉNA

3.1 Komparativ (II. stupeň) a superlativ (III. stupeň) přídavných jmen

Přídavná jména můžeme stupňovat následujícím způsobem:

II. stupeň	**III. stupeň**
koncovkou **–е/–ее**	koncovkou **–ейший/–а́йший**
pomocí slova **бо́лее**	pomocí slov **са́мый / наибо́лее**

Mechanismus stupňování

I. stupeň	**kmen**	**II. stupeň**	**III. stupeň**
краси́вый	краси́в- краси́вый	краси́в**ее** **бо́лее** краси́в**ый**	краси́**вейший** **са́мый / наибо́лее** краси́вый
бы́стрый	бы́стр-	бы́стр**ее** **бо́лее** бы́стр**ый**	бы́стр**ейший** **са́мый / наибо́лее** бы́стрый

Pro vyjádření III. stupně můžeme použít i tuto konstrukci:

II. stupeň s koncovkou –е/–ее	**всего́ / всех**

Příklady:

- Бо́льше всего́ я люблю́ о́вощи. Nejraději mám zeleninu.
- Я ду́маю, что она́ краси́вее все́х. Myslím, že je ze všech nejkrásnější.

Poznámka

1) Některá přídavná jména mohou mít v III. stupni zvláštní tvary.
   Příklady: лу́чший (nejlepší), крупне́йший (největší), ста́рший (nejstarší) apod.
2) Tvary II. stupně jsou neohebné!

© Klett nakladatelství, s. r. o.

3.2 Komparativ přídavných jmen se změnou kmenové souhlásky

U některých přídavných jmen dochází u II. stupně ke změně kmenové souhlásky.

Příklady nejfrekventovanějších přídavných jmen tohoto typu vidíte v tabulce:

I. stupeň	II. stupeň
доро**г**о́й	доро́**ж**е
моло**д**о́й	моло́**ж**е
дешё**в**ый	деше́**вл**е
про**ст**о́й	про́**щ**е
ти́**х**ий	ти́**ш**е

3.3 Srovnávání se spojkou ЧЕМ

Srovnávání pomocí spojky **чем** je častým typem srovnávání v ruštině. Konstrukce věty je jednoduchá a před spojkou **чем** píšeme **čárku**.

II. stupeň	чем	---------

Příklady:

- Он быстре́е, **чем** я ду́мал. Je rychlejší, než jsem si myslel.
- Она́ моло́же, **чем** моя́ сестра́. Je mladší než moje sestra.
- Э́то доро́же, **чем** вчера́. Je to dražší než včera.

© Klett nakladatelství, s. r. o.

4. ČÍSLOVKY ŘADOVÉ

Řadové číslovky **se skloňují** stejně jako přídavná jména tvrdého zakončení – podle typu **но́вый**. Jedinou výjimkou je řadová číslovka **тре́тий**, která má **zakončení měkké**.

Srovnejte:

но́вый	**пе́рвый**	**тре́тий**
1. р. но́в**ый**	1. р. пе́рв**ый**	1. р. тре́т**ий**
2. р. но́в**ого**	2. р. пе́рв**ого**	2. р. тре́т**ьего**
3. р. но́в**ому**	3. р. пе́рв**ому**	3. р. тре́т**ьему**
4. р. но́в**ый**/но́в**ого**	4. р. пе́рв**ый**/пе́рв**ого**	4. р. тре́т**ий**/тре́т**ьего**
6. р. но́в**ом**	6. р. пе́рв**ом**	6. р. тре́т**ьем**
7. р. но́в**ым**	7. р. пе́рв**ым**	7. р. тре́т**ьим**

Pro vyjádření typu **Ve kterém roce / století?** v ruštině používáme **В КАКО́М ГОДУ́ / ВЕ́КЕ? V odpovědi používáme konstrukci в + 6. p.** U víceslovných řadových číslovek tvar 6. p. používáme až u poslední číslovky.
Příklady:

- v roce 1984 – в ты́сяча девятьсо́т во́семьдесят четвёрт**ом** году́
- v roce 2003 – в две ты́сячи тре́т**ьем** году́
- v roce 1999 – в ты́сяча девятьсо́т девяно́сто девя́т**ом** году́

POZOR na následující číslovky:

- v roce 1950 – в ты́сяча девятьсо́т пятидеся́т**ом** году́
- v roce 1960 – в ты́сяча девятьсо́т шестидеся́т**ом** году́
- v roce 1970 – в ты́сяча девятьсо́т семидеся́т**ом** году́
- v roce 1980 – в ты́сяча девятьсо́т восьмидеся́т**ом** году́
- v roce 2000 – в двухты́сячн**ом** году́

© Klett nakladatelství, s. r. o.

5. ZÁJMENA

5.1 Zájmeno ВЕСЬ

Zájmeno **ВЕСЬ (ВСЯ / ВСЁ / ВСЕ)** řadíme mezi zájmena určovací. Odpovídá českému výrazu **VŠECHEN / CELÝ.**
Příklady: весь день – celý den, весь уикéнд – celý víkend, вся жизнь – celý život, всё врéмя – celou dobu, все лю́ди – všichni lidé

Zájmeno se taktéž používá v konstrukcích **nej-... ze všech / ze všeho.**
Příklady: краси́вее всех / всего́ – nejkrásnější (viz výše)

pád	MR	ŽR	SR	mn. číslo
1.	весь	вся	всё	все
2.	всего́	всей	всего́	всех
3.	всему́	всей	всему́	всем
4.	весь (neživ.) всего́ (živ.)	всю	всё	все (neživ.) всех (živ.)
6.	всём	всей	всём	всех
7.	всем	всей	всем	все́ми

5.2 Zájmena přivlastňovací ЕГО́ / ЕЁ / ИХ

Zájmena **его́ / её / их** jsou přivlastňovacími zájmeny 3. osoby. Tato zájmena se nikdy neskloňují!
Příklady: его́ лу́чший друг, от **его́** лу́чшего дру́га, **её** сестра́, от **её** сестры́, **их** студе́нты, от **их** студе́нтов

5.3 Vztažná zájmena КОТО́РЫЙ / КОТО́РАЯ / КОТО́РОЕ / КОТО́РЫЕ

Zájmeno **КОТО́РЫЙ / КОТО́РАЯ / КОТО́РОЕ / КОТО́РЫЕ** se nejčastěji vyskytuje jako zájmeno vztažné ve vedlejší větě a odpovídá českému zájmenu **který / která / které/ kteří.**
Zájmeno **КОТО́РЫЙ nepoužíváme v otázce, výjimku** tvoří spojení **КОТО́РЫЙ час?** / Kolik je hodin?
Příklady:

- Фильм, кото́рый сто́ит посмотре́ть, ... Film, který stojí za shlédnutí, ...
- Же́нщина, кото́рую вы ви́дите, ... Žena, kterou vidíte, ...
- Го́род, в кото́ром я живу́, ... Město, ve kterém žiji, ...

Skloňování:

pád	кото́рый	кото́рая	кото́рое	кото́рые
1.	кото́рый	кото́рая	кото́рое	кото́рые
2.	кото́рого	кото́рой	кото́рого	кото́рых
3.	кото́рому	кото́рой	кото́рому	кото́рым
4.	кото́рый (neživ.) кото́рого (živ.)	кото́рую	кото́рое	кото́рые (neživ.) кото́рых (živ.)
6.	кото́ром	кото́рой	кото́ром	кото́рых
7.	кото́рым	кото́рой	кото́рым	кото́рыми

© Klett nakladatelství, s. r. o.

5.4 Neurčitá zájmena a zájmenná příslovce s částicí –нибудь

Tento druh zájmen se tvoří připojením částice **–нибудь** k tázacímu zájmenu a obecně označuje předmět, který není jednoznačně určen. V češtině spíše odpovídá výrazům kdokoliv, cokoliv, kdekoliv, kdykoliv apod.

Příklady:

rusky	česky
кто́-**нибудь**	někdo / kdokoliv
что́-**нибудь**	něco / cokoliv
како́й-**нибудь**	nějaký / jakýkoliv
где́-**нибудь**	někde / kdekoliv
когда́-**нибудь**	někdy / kdykoliv
куда́-**нибудь**	někde / kamkoliv

5.5 Neurčitá zájmena a zájmenná příslovce s částicí –то

Tato zájmena se tvoří připojením částice **–то** k tázacímu zájmenu. Obecně označují předmět, který je charakterizován vyšší mírou konkrétnosti (srovnej s **–нибудь**).

rusky	česky
кто́-**то**	někdo
что́-**то**	něco
како́й-**то**	nějaký
где́-**то**	někde
когда́-**то**	někdy
куда́-**то**	někde

6. SPOJKA ЧТО́БЫ

Spojka **что́бы** patří mezi spojky podřadicí a odpovídá českému **aby**. Spojka se nachází v **účelových větách** (za jakým účelem).

Po této spojce používáme:

- **infinitiv** – pokud v obou částech souvětí je **stejný podmět**
- **tvar slovesa** – pokud jsou v obou částech věty **různé podměty**

Příklady:

- Я записа́л твой но́мер телефо́на, что́бы его́ не **забы́ть**. (1 podmět)
  Zapsal jsem si tvoje telefonní číslo, abych ho nezapomněl.
- Мне ну́жно встать в шесть часо́в утра́, что́бы **успе́ть** на авто́бус. (1 podmět)
  Musím vstát v šest ráno, abych stihl autobus.
- Ему́ на́до помо́чь, что́бы он сдал все экза́мены. (2 podměty)
  Je třeba mu pomoct, aby složil všechny zkoušky.

© Klett nakladatelství, s. r. o.

© Klett nakladatelství, s. r. o.

ISBN 978-80-7397-247-9

R443